

УДК [94 : 327] (477) : 069.5

**МАТЕРІАЛИ ПЕРШИХ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ УКРАЇНИ ЗАКОРДОНОМ
У КОЛЕКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ****Антон Богдалов**Національний музей історії України
Україна, 01001, м. Київ, вул. Володимирська, 2
e-mail: bogdalov@ukr.net

У Національному музеї історії України (НМІУ) зберігається доволі великий комплекс матеріалів, який висвітлює процес створення перших дипломатичних представництв України у новітній історії. У фондах музею зберігаються матеріали, які відображають зовнішньополітичну, дипломатичну діяльність України у 90-х рр. ХХ ст., особисті комплекси дипломатів і послів, музейні артефакти, що висвітлюють діяльність перших дипломатичних представництв закордоном.

Основною метою розвідки є дослідження фондового зібрання НМІУ, що ілюструють перші кроки зовнішньополітичної діяльності України у новітній історії, визначення особливостей становлення й аналіз процесу створення перших дипломатичних представництв України закордоном.

Зазначена колекція є практично недослідженою у науковому плані, хоча у збірнику матеріалів науково-практичної конференції до 100-річчя Національного музею історії України (НМІУ) було опубліковано статтю завідувача сектору музею Т.П. Данілушкіної, в якій вона дослідила процес утвердження України на міжнародній арені, аналізуючи матеріали колекції історичного музею, які були відкомплектовані у другій половині 1990-х рр. [1].

Після проголошення Акту державної незалежності в Україні розпочинається процес формування базових атрибутів державності, який, передусім, був пов'язаний із визнанням державних кордонів і територіальної цілісності, затвердженням органів законодавчої, виконавчої та судової влад, першими самостійними діями української дипломатії на міжнародній арені.

Головне дипломатичне відомство – Міністерство закордонних справ (МЗС), як і колишні відомства республіканського масштабу соціалістичної України, на початку 1990-х рр. перебувало у процесі загального переформування. Отримавши у спадок від МЗС УРСР дипломатичний і технічний персонал у складі 136 чол., за двосторонні відносини з усіма країнами сві-

ту у міністерстві відповідали лише дев'ять дипломатів. Фактично, українські представництва закордоном треба було створювати з нуля [2].

Першим Міністром закордонних справ України став Анатолій Зленко. Він був призначений на посаду Міністра закордонних справ УРСР у липні 1990 р., автоматично перейнявши керівництво міністерством у незалежній Україні.

У музейній колекції зберігається комплекс матеріалів Бориса Тарасюка, який тричі займав посаду міністра зовнішньополітичного відомства починаючи з квітня 1998 р., серед них – пам'ятна медаль «Parliamentary Assambly Council of Europe» («Парламентська Асамблея Ради Європи») [3], яку дипломат отримав у подарунок від президента ПАРЄ М. Мартінеса у 1994 р.

Єдиними дипломатичними місіями колишньої радянської України, які продовжували діяти відтоді від імені незалежної Української держави, були постійні представництва при Організації Об'єднаних Націй у Нью-Йорку, відділення у Женеві, місія при ЮНЕСКО у Парижі та постійне представництво при міжнародних організаціях у Відні.

Першим представником незалежної України при ООН став Геннадій Удовенко. Дипломат очолював представництво Радянської України при ООН починаючи з лютого 1985 р., та від дня проголошення незалежності і до 1992 р. займав посаду Постійного Представника України при ООН у Нью-Йорку, паралельно виконуючи обов'язки заступника Міністра закордонних справ. Як Міністр закордонних справ України, був обраний Президентом 52-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН. Займав цю посаду протягом року – з вересня 1997 р.

Серед музейних експонатів зберігається комплекс матеріалів другого постійного представника України при ООН Віктора Батюка. Серед переданих дипломатом матеріалів: акредитаційні картки, як представника від радянської України на конференції ООН з питань Палестинської проблеми (Женева, 1989 р.) [4]; учасника делегації на нараді з безпеки та співробітництва в Європі 1990 р. (Нью-Йорк,

1990 р.) [5]; учасника робочої групи Ради Північноатлантичної Асамблеї (Брюссель, 1982 р.) [6]; представника від України на 47-сесії Генеральної Асамблеї ООН [7].

Рис. 1. Глава української делегації на Віденських переговорах Ю. Костенко під час парафування Договору з відкритого неба у Хофбурзькому палаці. Відень, 1992 р.

Першим представником України при постійному представництві міжнародних організацій у Відні став Юрій Костенко, який перебував на цій посаді протягом 1988-1994 рр. Паралельно, дипломат у період з 1992 р. по 1994 рр., був призначений першим Надзвичайним і Повноважним Послом України в Австрійській республіці (рис. 1), а з 1994 р., протягом трьох років, займав посаду Посла України у Німеччині. У музеї зберігається перша печатка посольства України у Бонні [8]. На початку XXI ст. Ю. Костенко очолював посольства України в Японії, Філіппінах, КНР та Монголії. Приймаючи участь у міжнародних конференціях початку 1990-х рр., український дипломат був головою на засіданнях Ради з безпеки і співробітництва в Європі (НБСЄ), яка у 1995 р. трансформувалась в Організацію з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Зокрема дипломат приймав участь на конференціях НБСЄ, які проходили у Відні у 1990 та 1992 рр., де були прийняті важливі доповнення до Стокгольмського документу 1986 р. про заходи зміцнення довіри й безпеки. На першому засіданні у 1990 р. Ю. Костенко був призначений Головою. У фондах НМІУ зберігається молоток Ю. Костенка, що вручався головою на засіданнях Віденських переговорів [9] та настільна табличка українського дипломата з перемовин 1992 р. «Yuriy Kostenko Botschafter. Wien 1992» [10]. Комплекс матеріалів Ю. Костенка містить: акредитаційну картку № 020 – учасника української делегації на сесії НБСЄ у Празі, яка відбувалась у січні 1992 р. [11], картку

№ 216131 – учасника саміту НБСЄ у Будапешті на рівні голів держав 1994 р. [12]; перепустки: до Хофбурзького палацу, де проходили Віденські переговори з «відкритого неба» у 1992 р. [13], № 633 – члена делегації України на Берлінській сесії Ради Північно-Атлантичного співробітництва у Берліні у червні 1996 р. [14]; посвідчення № 1055/88 – постійного представника радянської України при міжнародних організаціях у Відні 1988 р. [15]

Фактично процес визнання української держави розпочався після проведення Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 р., результатами якого стала підтримка проголошеного Акту понад 90% громадян. Результати референдуму стали поштовхом до процесу визнання незалежності України у світі, який розпочався вже наступного дня після його проведення, коли Україну визнає Польща та Канада.

Першою країною, з якою були встановлені дипломатичні відносини, стала Угорщина. Так, 3 грудня 1991 р., на другий день після проведення референдуму, тимчасовий повірений у справах Угорщини в Україні Андрош Палді здійснив обмін протоколами про встановлення дипломатичних відносин з міністром закордонних справ А. Зленком (рис. 2).

Рис. 2. Міністр закордонних справ України Анатолій Зленко і тимчасовий повірений у справах Угорщини в Україні Андрош Палді підписали протокол про встановлення дипломатичних відносин.

У січні 1992 р. Україна призначає Тимчасово повіреного у справах України в Угорщині Дмитра Ткача, який до того займав посаду першого секретаря та радника посольства СРСР в Угорщині. Відкрите в Угорщині посольство 23 березня 1992 р., стало першим дипломатичним представництвом України за кордоном у новітній історії, а Д. Ткач був призначений першим Надзвичайним і Повноважним Послом України в Угорщині [16]. Дипломат

займав цю посаду двічі (у період 1992-1998 рр. та 2006-2010 рр.), під час першої каденції паралельно виконуючи обов'язки Голови представництва у Словенії та представляючи інтереси України у Дунайській комісії, яка була створена у рамках Конвенції про режим судноплавства на р. Дунай. У НМІУ зберігається комплекс матеріалів Д. Ткача, зокрема: копії Вірчої Грамоти та Протоколу про обмін Грамотами про ратифікацію Договору про основи добросусідства та співробітництва [17]; комплекс подарунків Д. Ткача, які він отримав перебуваючи на посаді Посла, серед яких пам'ятна тарілка 1881 р. – «Будапештська поліція», яку Д. Ткач отримав з нагоди завершення своєї каденції та від'їзду від начальника головного управління поліції Угорщини [18].

Першою країною, яка разом з Польщею визнає Українську державу, стає Канада. Крім того, Канада стала однією з перших держав, з якою були встановленні офіційні дипломатичні відносини. Це відбулося 27 січня 1992 р., коли Міністр закордонних справ України А. Зленко та Міністр закордонних справ Канади Б. Мак-Дугал підписують відповідну декларацію. Тоді було відкрите Генеральне Консульство Канади у Києві. Наприкінці 1990-х співробітниками НМІУ був зібраний комплекс матеріалів з теми: «Україна-Канада: дипломатичне визнання і розвиток взаємного співробітництва». Серед присутніх матеріалів у музейній колекції знаходиться фасадна дошка, першого консульства Канади в Україні [19].

Українське посольство у Канаді було засноване 3 травня 1992 р. Першим українським послом був призначений Левко Лук'яненко. У травні 1992 р. він разом з дружиною прибуває до Оттави. Вірчі грамоти Генерал-губернатору Канади Р. Дж. Гнатишину були вручені Л. Лук'яненком 22 червня 1992 р. Перший рік своєї дипломатичної діяльності, посол та українська місія мешкали у готелі, працювати доводилось у приміщенні, де розміщувалося Українське Інформаційне Бюро Конгресу українців Канади. Ще у січні 1992 р. під час зустрічі у Києві з Президентом Конгресу Українців Канади Д. Ципівником, Міністр закордонних справ України А. Зленко звернувся з проханням надати допомогу у відкритті дипломатичного представництва в Оттаві, координувати акцію зі збору коштів було доручено спеціально створеному комітету [20]. Завдяки українській громаді на кінець 1992 р. для потреб посольства було зібрано понад 1 мільйон 200 тис. доларів. У вересні того ж року українське дипломатичне представництво отримало

власне приміщення, яке було придбане меценатом українського походження Ерастом Гуцуляком за 615 тис. доларів, та подароване українським дипломатам.

У музейних фондах зберігається комплекс матеріалів першого Надзвичайного та Повноважного Посла України Л. Лук'яненка [21].

Слідом за Канадою, 26 грудня 1991 р. українська держава була визнана Сполученими Штатами Америки. Дипломатичні відносини між двома країнами були встановлені 3 січня 1992 р. Відтоді, розпочалась робота з організації посольства України у США. Певний час українська дипломатична місія працювала у приміщенні колишнього представництва Української РСР у Нью-Йорку на Манхеттені, пізніше для українського представництва було придбане окреме приміщення на 51 стріт.

Як і у Канаді, у Сполучених Штатах помітну роль в організації перших дипломатичних представництв відіграли представники місцевої діаспори. Після придбання окремого приміщення для представництва України при ООН, ремонт і перепланування у ньому були зроблені за кошти представника діаспори Мирона Кукурузи [22]. Інший представник діаспори – Юрій Чопівський, нащадок члена Центральної Ради, Міністра Ради Народних Міністрів і Міністра Директорії УНР – Івана Феценко-Чопівського, у Вашингтоні надає для роботи українському посольству три кімнати у приміщеннях, де працює його будівельна компанія. За організацію українського представництва відповідала створена Міністерством закордонних справ спеціальна група дипломатів, в якій помітну роль відіграв співробітник української місії при ООН – Сергій Кулик, який став тимчасово повіреним у справах України у США та колишній Консул СРСР у Сполучених Штатах – Ігор Дунайський.

Після створення Міністерством закордонних справ спеціальної передової групи, основне завдання якої полягало в організації посольства, дипломатична місія України поступово переміщується до Вашингтона, де вже 6 березня 1992 р. Першим Надзвичайним і Повноважним Послом у США був призначений Олег Білорус. У НМІУ зберігається комплекс матеріалів другого Посла України у США Юрія Щербака (рис. 3), серед яких – сертифікат визнання Сенату штату Каліфорнія, який посол України отримав під час свого візиту до Сан-Франциско 4 травня 1996 р. [23].

Після оголошення результатів Всеукраїнського референдуму, протягом грудня 1991 р., офіційно Україну визнають 34 країни. Однією з

цих країн стає Франція, яка визнає українську незалежність 21 грудня 1991 р. Дипломатичні відносини між двома країнами були встановлені 24 січня 1992 р. Офіційно посольство України у Франції було відкрито у травні 1993 р.

Рис. 3. Надзвичайний і Повноважний Посол України в США Юрій Щербак вручає вірчі грамоти Президентові США Біллу Клінтону (колек.опис.618 Ф-22540)

Перші дипломатичні представники України закордоном досить часто були сумісниками, представляючи інтереси країни одразу у декількох організаціях. Так, не дивлячись на фактичну відсутність приміщення посольства, українське представництво у Франції починає діяти вже з 1991 р. Тимчасово повіреним у справах України тут був призначений Олександр Сліпченко, який працював у Парижі з 1986 р., спочатку на посаді відповідального секретаря, пізніше – заступника Голови Комісії УРСР у справах ООН з питань освіти та культури. Займаючи посаду Надзвичайного та Повноважного посла у Швейцарії протягом 1992-1997 рр. О. Сліпченко паралельно є Постійним представником України при відділенні ООН у Женеві.

У фондах НМІУ зберігається комплекс матеріалів другого у новітній історії Надзвичайного і Повноважного посла України у Французькій республіці Юрія Кочубея: запрошення № 000069 Ю. Кочубею від Президента Французької республіки Жака Ширака та мера Парижа Жана Тібера прийняти участь у офіційному прийомі 24 травня 1995 р. [24], запрошення від Шарля Азнавура, Посла від Вірменії при ЮНЕСКО, на обід 18 травня 1995 р.; запрошення від Президента Французької республіки на прийом до Єлісейського палацу у зв'язку зі святкуванням [25].

Так, створення перших дипломатичних представництв України закордоном, відбувалось в умовах обмеженого фінансування. Фак-

тично, перший рік роботи новопризначених дипломатів і послів, був пов'язаний із загальними питаннями організації роботи дипломатичної місії, в яких, часто, найголовнішим було придбання власного приміщення. У багатьох випадках ці проблеми були вирішені представниками української діаспори, які виступили у ролі меценатів і всіляко сприяли налагодженню роботи дипломатів. Перші Надзвичайні та Повноважні Посли України, які були призначені на початку 1990-х рр., часто були сумісниками, представляючи державні інтереси у декількох країнах чи міжнародних організаціях одночасно.

Фондова колекція НМІУ з відповідної тематики була відкомплектована у другій половині 1990-х рр. На сьогодні колекція музею нараховує близько 530 експонатів, які занесені до 15 колекційних описів, окремі розділи яких ілюструють встановлення дипломатичних зв'язків: з Угорщиною, Польщею, Канадою, США, Великобританією, Італією, Францією, ФРН, Норвегією, Чехословаччиною, Литвою, Ізраїлем та Білоруссю. Наявність у музейній колекції значної кількості матеріалів із зазначеної теми, дає змогу у подальшому продовжувати дослідження у цьому напрямку.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Данілушкіна Т.П. Вклад української дипломатії 1950-х – 90-х років в утвердження України на міжнародній арені (на матеріалах колекції музею) / Т.П. Данілушкіна // Матеріали науково-практичної конференції «До 100-річчя Національного музею історії України», присвяченої міжнародному дню музеїв. – К., 1998. – С. 158-168.
2. Зленко А.М. Дипломатия и политика. Украина в процессе динамичных геополитических перемен / А.М. Зленко. – Харьков, 2004. – Глава 1. Первые шаги. – С. 32.
3. Колекційний опис № 618 «Міжнародні зв'язки України. Дипломатичні представництва України закордоном (1990-ті рр.)».- МДАЕ-1857.
4. Колекційний опис № 596 «В.Г. Батюк – представник незалежної України в ООН (1992-1994 рр.)». – РД-10574.
5. Там само. – РД-10575.
6. Там само. – РД-10578.
7. Там само. – РД-10576.
8. Колекційний опис № 611 «Україна на міжнародній арені в 90-х рр. ХХ ст. Вклад українських дипломатів у розбудову зовнішньої політики незалежної України». – Пч-214.
9. Там само. – Е-2912.
10. Там само. – МТ-2896.
11. Там само. – РД-10765.
12. Там само. – РД-10763.
13. Там само. – РД-10762.
14. Там само. – РД-10759.
15. Там само. – РД-10766.
16. З історії Посольства України в Угорщині [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hungary.mfa.gov.ua/ua/embassy/history>
17. Колекційний опис № 618 «Дипломатичні представництва України закордоном». – ЛД-6576, ЛД-6575.
18. Там само. – МТ-2897.
19. Колекційний опис № 614 «Міжнародні зв'язки України. Україна – Канада: дипломатичне визнання і розвиток взаємовигідного співробітництва». – ДР-757.
20. Історія заснування Посольства України в Канаді. Встановлення дипломатичних відносин [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: <http://canada.mfa.gov.ua/ua/embassy/history>

21. Колекційний опис № 528/1а «Лук'яненко Левко Григорович – відомий правозахисник, багаторічний політв'язень ГУЛАГу, Перший Надзвичайний і Повноважний Посол України в Канаді». – С. 1-8.

22. Дунайський І.: Работа посольства Украины в США началась с трех комнат [Електронний ресурс]. – Режим досту-

пу: http://szru.gov.ua/index_ua/index.html%3Fp=4377.html

23. Колекційний опис № 618 «Дипломатичні представництва України закордоном». – РД-10810.

24. Колекційний опис № 611 «Україна на міжнародній арені в 90-х рр. XX ст. Вклад українських дипломатів у розбудову зовнішньої політики незалежної України». – РД-10752.

25. Там само. – РД-10751.

Богдалов Антон *Матеріали перших дипломатичних представництв України закордоном у колекції Національного музею історії України*

У статті досліджена фондова колекція НМІУ, в якій відображена діяльність перших дипломатичних представництв України після проголошення Акту державної незалежності. Розглянуто та проаналізовано процес формування перших дипломатичних місій і визначені особливості діяльності українських представництв на початку 1990-х рр. Досліджена частина колекції музею, яка містить матеріали перших дипломатичних представників України на міжнародній арені у новітній історії.

Ключові слова: Національний музей історії України, фондова колекція, дипломатичні представництва, посольства, посол України, діаспора, Міністерство закордонних справ

Богдалов Антон *Материалы первых дипломатических представительств Украины за границей в коллекции Национального музея истории Украины*

В статье исследована фондовая коллекция НМИУ, в которой отражена деятельность первых дипломатических представительств Украины после провозглашения Акта государственной независимости. Рассмотрен процесс формирования первых дипломатических миссий, определены особенности деятельности украинских дипломатических представительств в начале 1990-х гг. Исследована часть музейной коллекции, которая содержит материалы первых дипломатических представительств Украины на международной арене в новейшей истории.

Ключевые слова: Национальный музей истории Украины, фондовая коллекция, дипломатические представительства, посольства, посол Украины, диаспора, Министерство иностранных дел

Bogdalov Anton *Exhibits of the first Ukraine diplomatic missions in the collection National museum of Ukraine history*

In the scientific article investigated stock collection National museum of Ukraine history, which covers the activities the first diplomatic missions of Ukraine after the proclamation the act of state independence. Review of process formation of the first diplomatic missions, features of the activities in early 1990s. Investigated museum exhibits that belonged the former Minister foreign affairs – Borys Tarasyuk, second permanent representative Ukraine at the UN – Viktor Batyuk, the first representative of Ukraine to the offices of international organizations in Vienna – Yuriy Kostenko, the first Ambassador of the first embassy Ukraine in Hungary – Dmytro Tkach, the first Ambassador Ukraine in Canada – Levko Lukyanenka, second Ambassador Ukraine in United States – Yuriy Sherbak and France – Yuriy Kothubey. Identified museum exhibits diplomatic missions are stored in museum, among them Ukrainian embassies in countries: Hungary, Poland, Canada, USA, United Kingdom, France, Germany, Italy, Norway, Czechoslovakia, Lithuania, Belarus.

Keywords: National museum of history of Ukraine, stock collection, diplomatic representations, embassy, Ukrainian Ambassador, diaspora, Ministry of Foreign Affairs

Рецензенти:

Тодоров І.Я., д.і.н., професор

Тригуб О.П., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 22.02.2017 р.